

احمد شریفان

فوق لیسانس سنجش و اندازه گیری در
آموزش و پرورش و روان شناسی

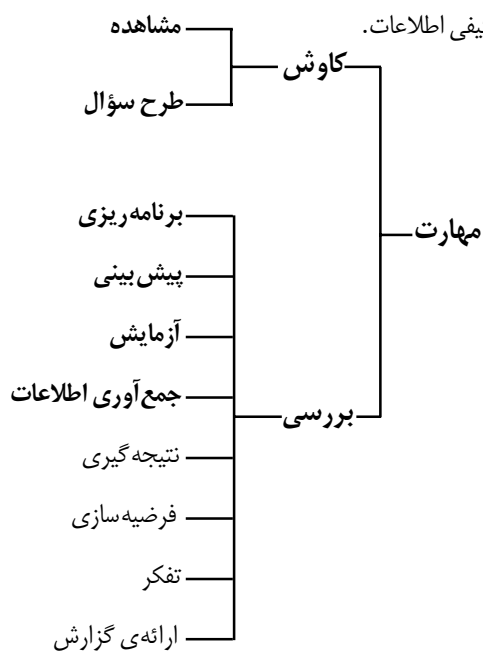
آموزش مهارت علمی بررسی: جمع آوری اطلاعات

اشاره

همه می دانیم هر فردی برای اقدام به هر فعالیتی، نیازمند اطلاعات معتبر در زمینه ی آن فعالیت (عینی یا انتزاعی) است؛ تا به واسطه ی اطلاعاتی که دریافت کرده است، عمل کند. بنابراین، اگر اطلاعات فرد در زمینه ی فعالیتی که قصد اقدام به آن را دارد، نادرست و یا ناقص باشد، دستیابی به هدف غیر ممکن و یا احتمال آن کم است. لذا، آموزش مهارت جمع آوری اطلاعات (رواو معتبر) به دانش آموزان کمک می کند برای تصمیم گیری، به اطلاعات مورد نیازشان دست یابند. مهارت جمع آوری اطلاعات جزو مهارت های علمی از نوع بررسی است. در این مقاله، شیوه ی تدریس یکی از معلمان برای آموزش مفهوم انفاق از دیدگاه قرآن کریم مورد بحث قرار می گیرد.

کلید واژه ها

مهارت علمی بررسی - شیوه ی جمع آوری اطلاعات - روش ثبت کیفی اطلاعات.

هر دانش آموزی برای جواب دادن به سؤال، نیازمند اطلاعاتی است که بتواند بر پایه ی آن، به جواب درست دست یابد. بنابراین، ضرورت دارد دانش آموز اطلاعاتی را در زمینه ی مورد سؤال جمع آوری کند. جمع آوری اطلاعات، نیازمند تهیه ی ابزار یا ابزارهای خاصی است که به وسیله ی آن ها دانش آموز می تواند مشاهدات خود را در زمینه ی مورد سؤال ثبت کند. در واقع، ثبت مشاهدات به دانش آموز امکان می دهد که بر پایه ی اطلاعات جمع آوری شده به نتیجه گیری اقدام کند.

قبل از این که دانش آموز برای جواب دادن به سؤال مورد نظرش اقدام به جمع آوری اطلاعات کند، ضرورت دارد:

۱. متغیر یا متغیرهای مورد بررسی اش را به صورت قابل مشاهده و اندازه گیری تعریف کند؛
۲. نحوه ی جمع آوری اطلاعات مورد نظرش را معلوم کند؛ و
۳. چگونگی ثبت اطلاعات مرتبط با متغیر مورد اندازه گیری را معین کند.

بنابر این، توجه به موارد مذکور، منجر به جمع آوری اطلاعات روا و معتبر درباره ی سؤال مورد بررسی شده. در نتیجه، دسترسی به جواب منطقی امکان پذیر می شود. در واقع، دسترسی به جواب منطقی و قابل قبول، به دانش آموز این امکان را می دهد که به اطلاعات جزئی اش جامعیت ببخشد و ساخت شناختی خودش را در زمینه ی مورد بررسی کامل تر کند^۱.

ما معلمان می توانیم از فنون و مهارت های پژوهش برای کمک به شکل گیری ساخت شناختی دانش آموزان استفاده کنیم. در این رابطه، یکی از معلمانی که عهده دار تدریس فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی است، تجربه ی خودش را در این زمینه برایم چنین نقل کرد:

یکی از صفات نیکوی هر فرد مسلمانی، مشارکت در کارهای نیک است و در واقع، نیکو کاری، نوعی عبادت است. در آیه ی ۲ سوره ی مائده آمده است: **تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَىٰ**، یعنی در نیکو کاری و پرهیز گاری با یکدیگری همکاری کنید. بنابر این، مسلمانی که خدا را دوست دارد مردم را نیز دوست دارد و برای رضای خدا به آنان که دچار گرفتاری، غم و رنجی می شوند کمک می کند تا از غم و ناراحتی شان کاسته شود.

مردم در جامعه به شکل های گوناگون در کارهای نیک مشارکت می کنند. اتفاق، وقف و ایثار شکل های گوناگون تعاون (همکاری و

کمک به یکدیگر) در جامعه است. من برای آموزش مفهوم انفاق و درک ضرورت مشارکت در کارهای نیک پسندیده به روش جست و جو در سوره های مبارکه ی قرآن مجید عمل می کنم. به این صورت که به دانش آموزان می گویم بای جلسه ی آینده هر کدام به جای کتاب درسی یک جلد قرآن کریم را با خود به کلاس درس بیاورند.

در جلسه ی بعد، همراه با یک جلد قرآن کریم و بریده های روزنامه وارد کلاس درس می شوم. بریده های روزنامه شامل مطالب و تصاویر مربوط به کمک رسانی مردم به مصیبت دیدگان بر اثر زلزله، سیل، بارش، برف، آتش سوزی و... است.

بریده های روزنامه را در اختیار دانش آموزان قرار می دهم و از آنان می پرسم که «این بریده های روزنامه نشان دهنده ی چه نوع عمل اجتماعی است؟» سپس جواب های دانش آموزان را بر روی تخته سیاه می نویسم و بعد از این که دانش آموزان را گروه بندی کردم از آنان می خواهم که درباره ی صحت جواب های داده شده با یکدیگر بحث کنند.

در مرحله ی بعد، از نماینده ی هر گروه می خواهم، نتایج بحث گروه خود را به طور خلاصه برای کلاس درس ارائه کنند. گفت و گو با دانش آموزان تا آن جا ادامه پیدا می کند که گروه ها به اصطلاح تعاون (همکاری و کمک به یکدیگر) اشاره کنند.

هنگامی که دانش آموزان به مفهوم تعاون پی بردند، از آنان می خواهم که شکل های گوناگون آن را نام ببرند. اغلب، چون دانش آموزان در کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ی پنجم دوره ی ابتدایی شکل های گوناگون تعاون را مطالعه کرده اند، خواهند گفت که: «انفاق، وقف و ایثار نمونه هایی از همکاری و مشارکت مردم در کارهای نیک و پسندیده است.» سپس به دانش آموزان می گویم انفاق یعنی این که ایشان از آنچه خداوند به او روزی داده است به نیازمندان کمک کند و محتاجان و آسیب دیدگان را بهره مند سازد و از آنان می خواهم که با مراجعه به قرآن کریم به این

پرسش ها جواب بدهند: «از چه چیزی، به چه کسانی، به چه میزان و چگونه باید نفاق کرد؟» وقتی این وظیفه را برای دانش آموزان تعیین می کنم؛ اغلب با این پرسش دانش آموزان روبه رو می شوم که: «مگر می شود در یک جلسه کل قرآن را مطالعه کنیم؟!» در جواب می گویم: «من نیز با شما موافقم؛ پس چکار کنیم؟» در واقع، با طرح این پرسش، دانش آموزان را به اندیشه درباره ی مسأله، یعنی نحوه ی جمع آوری اطلاعات و می دارم. اغلب، دانش آموزان تجربه و اندیشه ی خود را به صورت راه کارهایی از این قبیل، به کلاس عرضه می کنند:

۱- هر یک از دانش آموزان بخشی از قرآن کریم را مطالعه کنند؛

۲- از نظر سایر معلمان درباره مفهوم انفاق از دیدگاه قرآن استفاده کنیم؛

۳- از خود شما می پرسیم که انفاق به چه معناست. زیرا شما معلم تعلیمات دینی ما هستید؛

۴- به مسؤول کتابخانه مراجعه کنیم تا با اطلاعاتی که دارد ما را در انتخاب آیه ی مورد نیاز (آیه های نازل شده درباره ی انفاق) راهنمایی کند؛

۵- به لوح های فشرده ی قرآنی مراجعه کنیم و با استفاده از دستور جستجو، آیه های مربوط به انفاق را پیدا کنیم؛

۶- به کتاب های دینی موجود در کتابخانه مراجعه کنیم و... به دانش آموزان می گویم سریع ترین و قابل اعتمادترین راه از بین راه کارهای ارائه شده کدام است؟ چون در مدرسه ی ما، اغلب دانش آموزان بارایانه و نحوه ی استفاده از آن آشنایی دارند، راه کار شماره ۵ یعنی استفاده از لوح های فشرده ی قرآنی را برای دسترسی به اطلاعات مورد نیازشان انتخاب می کنند. در کتابخانه ی مدرسه، رایانه، چاپگر و انواع لوح های فشرده ی آموزشی وجود دارد. من نیز که می خواهم تدریس خود را به طور اجتناب ارائه کنم با پیشنهاد آنان موافقت می کنم و آنان

را همراه خودم به کتابخانه می‌برم تا ادامه‌ی آموزش را در آنجا دنبال کنم. وقتی به کتابخانه می‌رویم از مسؤل کتابخانه (کتابدار) می‌خواهیم لوح‌های فشرده‌ی قرآنی را که دارای جستجوگر مفهومی یا کلمه‌ای است را در اختیارمان قرار دهد. سپس با بازکردن لوح فشرده‌ی قرآنی در رایانه و نوشتن کلمه‌ی ینفقون در محل جست‌وجو، فهرستی از آیه‌های قرآن کریم که در آن‌ها از کلمه‌ی ینفقون استفاده شده است، در صفحه‌ی نمایش ظاهر می‌شود. در مرحله‌ی بعد، از دانش‌آموزی که با رایانه کار می‌کند، می‌خواهم که با استفاده از چاپگر از اطلاعات مورد نظر به تعداد گروه‌ها کپی تهیه کند و در اختیار نماینده‌ی گروه‌ها قرار دهد. در نتیجه به این روش آیه‌های مبارکه‌ی قرآن کریم مربوط به انفاق برای مطالعه و استخراج اطلاعات معلوم می‌شود.

فهرست آیه‌های قرآن کریم که در آن‌ها کلمه‌ی ینفقون (انفاق) به کار رفته و در اختیار نمایندگان گروه‌ها قرار گرفته به شرح جدول شماره یک است. بعد از این که فهرست فوق در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت؛ از آنان می‌خواهم، با مطالعه‌ی معنای فارسی آیه‌های مذکور، جدول شماره‌ی دورا کامل

کنند. بعد از این که گروه‌ها با همکاری دانش‌آموزان عضو گروه خود، جدول شماره‌ی دورا کامل کردند، از آنان می‌خواهم که نتیجه‌ی کارشان را به تفکیک هر سؤال برای کلاس درس گزارش کنند. من نیز نتیجه‌ی کار هر یک از گروه‌ها را بر روی تخته‌ی سیاه می‌نویسم. در پایان هر قسمت (ارائه جواب به هر یک از پرسش‌ها) به اتفاق دانش‌آموزان، جواب‌های داده شده را خلاصه و در جدولی که بر روی تخته سیاه رسم کرده‌ام، ثبت می‌کنم. در مرحله‌ی بعد، از دانش‌آموزان می‌خواهم که هر یک به طور جداگانه خلاصه‌ی جواب‌های داده شده به پرسش‌های پنج‌گانه را در قالب یک پاراگراف (علاوه بر اطلاعات ارائه شده در جدول شماره ۱ و ۲) برای خودشان یادداشت کنند. نمونه‌ای

از این گونه یادداشت‌برداری (به معنای خلاصه‌ی نتایج به دست آمده) در قاب شماره‌ی ۱ ارائه شده است.

بنابراین، به روشی که توضیح دادم، به دانش‌آموزان کمک می‌کنم که به‌طور فعال در فرایند یادگیری-یاددهی مفاهیم دینی شرکت کنند و با اطلاعاتی که به دست می‌آورند به ساخت شناختی‌شان شکل بدهند و به آن جامعیت ببخشند.

با توجه به شیوه‌ای که این معلم برای آموزش مهارت جمع‌آوری اطلاعات به دانش‌آموزان مورد استفاده قرار داده است، می‌توان رهنمودهایی برای تقویت مهارت جمع‌آوری اطلاعات به وسیله‌ی دانش‌آموزان به این شرح ارائه کرد:

- قبل از این که دانش‌آموزان به جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی موضوع مورد نظرشان اقدام کنند، مطمئن شوید درک درست و روشنی از موضوع مورد بررسی داشته باشند. به این صورت که، موضوع (متغیر) مورد بررسی را به صورت قابل مشاهده و اندازه‌گیری تعریف کرده باشند.
- بعد از این که متغیر مورد نظر به طور قابل مشاهده و اندازه‌گیری تعریف شد، به آنان کمک کنید نحوه‌ی جمع‌آوری اطلاعات مورد نظرشان را توصیف کنند.
- چگونگی ثبت اطلاعات مرتبط با متغیر مورد بررسی را در صورت نیاز به آنان آموزش دهید.
- زمینه‌ی آموزش مهارت جمع‌آوری اطلاعات در قالب موضوع درسی را به گونه‌ای انتخاب

جدول شماره ۱

نام سوره	شماره‌ی آیه
البقرة	۳-۲۱۵-۲۱۹-۲۶۱-۲۶۲-۲۶۵-۲۷۴
آل عمران	۱۱۷-۱۳۴
النساء	۳۸
الانفال	۳-۳۶
التوبة	۵۴-۹۱-۹۲-۱۲۱
الحج	۳۵
القصص	۵۴
السجدة	۱۶
الشوری	۳۸

معلم متوسط می‌گوید. معلم خوب توضیح می‌دهد. معلم خوب تر نشان می‌دهد. معلم بزرگ، انقا می‌کند.

ویلیام. ا. وارد

- کنید که دسترسی به اطلاعات موردنیاز امکان پذیر باشد.
- در صورت نیاز، در تمامی مراحل جمع آوری اطلاعات، بازخوردهای لازم را نسبت به نحوه فعالیت دانش آموزان ارائه کنید.
  - دانش آموزان را تشویق کنید تا ایده هایشان را برای جمع آوری اطلاعات به کلاس عرضه کنند، سپس ایده های آنان را به بحث بگذارید تا
- از طریق هم فکری، شیوه های درست جمع آوری اطلاعات را با ارائه ی دلیل انتخاب کنند.
- اطلاعات جمع آوری شده را به بحث بگذارید تا صحت آن ها مشخص شود.
- با رعایت رهنمودهای ارائه شده، معلمان می توانند به دانش آموزان کمک کنند که با یادگیری مهارت جمع آوری اطلاعات، اطلاعاتی را جمع آوری کنند که به ساخت شناختی آنان در زمینه ی
- مورد جست و جو جامعیت ببخشد و یادگیری را برایشان معنی دار کند.

پی نوشت

۱- ساخت شناختی عبارت است از مجموعه ای از اطلاعات، مفاهیم، اصول و تعمیم های سازمان یافته ای که دانش آموز قبلاً در یک زمینه ی ویژه آموخته است. برای اطلاع بیشتر در این زمینه می توانید به منبع زیر مراجعه کنید:
 سیف، علی اکبر. روان شناسی پرورشی: روان شناسی یادگیری و آموزش. (ویراست پنجم). انتشارات آگاه، تهران: ۱۳۸۲

قاب شماره ی ۱

انفاق یعنی این که هر فرد مسلمانی از آنچه که خداوند به او روزی داده و مازاد بر احتیاجش است، در راه خدا و برای خشنودی او، به والدین، نزدیکان، یتیمان، مسکینان و در راه ماندگان کمک کند. اگر این کمک بدون منت و ترجیحاً پنهانی باشد و به منظور خودنمایی و همراه با کراهت نباشد؛ منجر به گشایش در کار، خشنودی خدا و انفاق خدا بر فرد انفاق کننده خواهد شد.

جدول شماره ی ۲

شماره ی پرسش	شرح پرسش	خلاصه ی جواب
۱	از چه چیزهایی باید انفاق کرد؟	<ul style="list-style-type: none"> ● از آنچه که خداوند به انسان روزی داده است. ● از اموال مازاد بر احتیاج
۲	به چه کسانی باید انفاق کرد؟	<ul style="list-style-type: none"> ● والدین (پدر و مادر) ● نزدیکان ● یتیمان ● مسکینان ● در راه ماندگان
۳	به چه میزان باید انفاق کرد؟	<ul style="list-style-type: none"> ● مازاد بر احتیاج
۴	چگونه باید انفاق کرد؟	<ul style="list-style-type: none"> ● در راه و خشنودی خدا باشد ● بدون منت باشد ● پنهان و آشکار، ترجیحاً پنهانی باشد ● به منظور خودنمایی نباشد ● با کراهت همراه نباشد
۵	پیامدهای انفاق برای فرد انفاق کننده چیست؟	<ul style="list-style-type: none"> ● گشایش در کارها ● انفاق خدا بر فرد انفاق کننده ● خشنودی خدا